

NOI STUDII ȘI DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA BISERICII ORTODOXE DIN MOLDOVA

Acad. Andrei EȘANU
Valentina EȘANU, cercetător științific,
Institutul de Istorie, Stat și Drept, A.Ș.M.

Odată cu prăbușirea regimului totalitar comunist, s-au deschis largi posibilități pentru cercetări fără interdicții și opreliști în fostele arhive sovietice. Aceste libertăți au dat posibilitate multor istorici să efectueze ample investigații în numeroase arhive, nu numai din Moldova, dar și în cele din Moscova, Sankt Petersburg și alte orașe ale fostului Imperiu sovietic.

Unul dintre cei mai harnici în această privință s-a dovedit a fi istoricul Valeriu Pasat, care, după câțiva ani de investigații în mai multe arhive, a scos la iveală și a publicat o impresionantă culegere de documente privind tragicele evenimente din perioada imediat postbelică, legate de deportările de zeci de mii de oameni în Siberia și Kazahstan, de fărâdelegile autorităților sovietice instalate peste noapte în RSS Moldovenească.¹

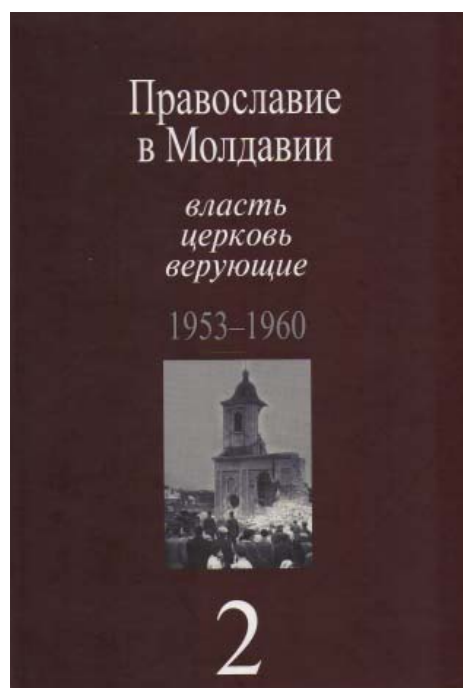
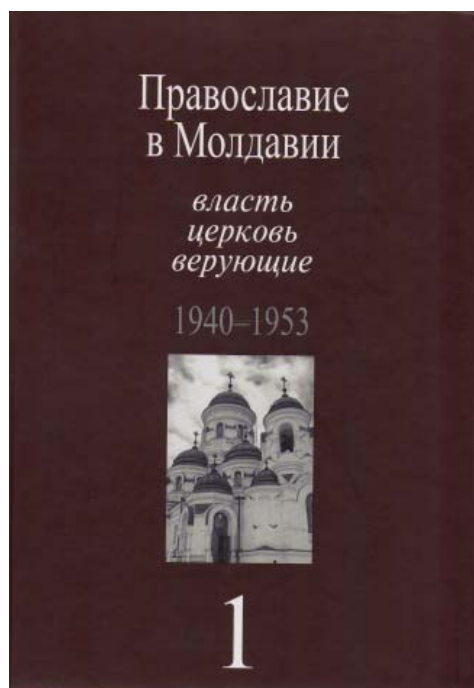
¹ Pasat V. И., Трудные страницы истории Молдовы: 1940 – 1950-е гг. М.: «Терра» - «Terra», 1994, 800 стр. О prezentare

Acest corp masiv de documente inedite, dintre care unele purtau semnătura celor mai înalți demnitari bolșevici din Kremlin (I. V. Stalin, L. P. Beria ș.a.), au stat la baza unui studiu monografic deosebit de valoros, publicat în limbile rusă și română², care dezvăluie în toată plinătatea lor tragicele evenimente ce s-au abătut asupra meleagului moldav, a populației sale pașnice, prin instaurarea regimului totalitar comunist. Toate aceste fărâdelegi, fără precedent prin tragismul lor, care au prejudiciat profund însăși esențele spirituale ale poporului nostru, tradițiile sale seculare au fost completate printr-un studiu de caz ieșit din comun, realizat de către același Valeriu Pasat, membru corespondent al AȘM, doctor habilitat în istorie. Este vorba de monumentală carte de memorii ale Eufrosiniei Kersnovski³, în care sunt descrise chinurile și batjocura la care au fost supuși cei deportați, schingiuiți și condamnați la închisoare pe viață în GULAG-urile sovietice. Prin aceste

sumară a acestei lucrări vezi Eșanu A., *Forța demascatoare a documentului*, în *Literatura și Arta*, 1995, Nr. 30, p. 7.

² Pasat V., *Суровая правда истории. Депортации с территории Молдавской ССР 40-50 гг.* Кишинэу: «Моментул», 1998, 416 стр.; Pasat V., *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești (1940-1950)*. M.: «ROSSPEN», 2006, 456 p.

³ Ефросиния Керсновская, *Сколько стоит человек*. М.: «РОССПЭН», 2006, 854 стр. О prezentare sumară a acestor din urmă trei lucrări vezi Eșanu A., *Memoriile Eufrosiniei Kersnovski*, în *Timpu*, 2008, Nr. 40, 6 martie p. 5; Eșanu A., *Noi Ediții de valoare în știința istorică a Moldovei*, în *Akademos*, 2008, Nr. 3, p. 90.

Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие / Ortodoxia în Moldova: puterea, biserica, credincioșii.
Editura ROSSPEN, Moscova, 2009. Volumele I și II

lucrări de excepție, care înglobează documente și studii de importanță primordială, istoricul Valeriu Pasat a adus o contribuție deosebit de importantă la cercetarea fenomenului deportărilor din anii 40-50 ai sec. XX în Moldova.

După această fenomenală serie de studii și materiale, privirile iscoditoare de cercetător profesionist ale autorului s-au îndreptat spre alte aspecte ale evoluției istorice din Moldova Sovietică de la raptul Basarabiei în 1940 până la prăbușirea imperiului sovietic în 1991, fiind vorba de Biserica Ortodoxă cu tot ce s-a întâmplat și s-a produs în viața structurilor ecleziastice (episcopie, mănăstiri, biserici ș.a.) din RSS Moldovenească în mediul populației din partea locului, preponderent creștini de rit ortodox, în condițiile politicii de stat și de partid ateiste vulgare și a amestecului brutal al autorităților de stat, a structurilor de forță și de constrângere – NKVD-diste și KGB-iste.

Acest imens travaliu declanșat de către cercetător în numeroase arhive din Republica Moldova, Rusia și România s-a soldat cu depistarea unui număr deosebit de mare de documente și materiale privind activitatea Bisericii Ortodoxe din Moldova, trecută peste noapte în componența bisericii ortodoxe ruse și sub jurisdicția Patriarhului întregii Rusii, care, odată cu instaurarea regimului bolșevic, își desfășura activitatea în condiții deosebit de grele. Munca intensă și de vaste cercetări la această problemă de importanță majoră pentru temeliile spirituale ale unui popor i-au înghițit istoricului circa 12 ani, muncă prin care s-a acumulat un imens material documentar care reflectă, sub cele mai diverse aspecte, evoluția Bisericii Ortodoxe din Moldova din 1940 până în 1991. Această împrejurare l-a determinat pe istoricul Valeriu Pasat să recurgă la o cercetare și analiză riguroasă a tot ce s-a petrecut în spațiul nostru în viața religioasă, a numeroșilor credincioși, a bisericii și clerului bisericesc și mănăstiresc, și mai ales în raporturile dintre autoritățile de stat comuniste ateiste și structurile ecleziastice locale și centrale. Cercetătorul a divizat întreaga materie acumulată în patru părți și a subordonat-o unei periodizări istorice care a caracterizat relațiile dintre stat și biserică pe parcurs de circa 50 de ani. Drept urmare, s-au cristalizat patru tomuri masive de documente istorice privind această problematică, care corespund principalelor etape prin care s-a văzut nevoită să supraviețuiască cu mare dificultate Biserica Ortodoxă din Moldova din 1940 până în 1991.

Dintre cele patru tomuri au văzut deja lumina tiparului primele două cu genericul *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие/ Ortodoxia în Moldova: puterea, biserica, credincioșii*, la editura „ROSSPEN” din Moscova în 2009. Volumul I al ediției cuprinde perioada 1940-1953, adică de la anexarea Basarabiei și formarea RSS Moldovenești până la moartea dictatorului roșu I. V. Stalin, și în cele 823 de pagini cuprinde un sumar structurat foarte judicios (p. 5-24), o substanțială „Introducere” la întreaga serie de volume în care se încearcă o privire retrospectivă a evoluției Bisericii Ortodoxe din Moldova în raporturile sale cu structurile de stat sovietice și cele ale Patriarhiei ortodoxe ruse pe parcursul întregii perioade (p. 25-63); după care este inserat studiul „Ortodoxia în Moldova: scurt eseu istoric (1940-1953)” privind transformările nefaste în Biserica moldovenească în perioada 1940-1953 (p. 64-93); urmat de o prezentare riguroasă a principiilor fundamentale de selectare și editare a documentelor istorice cu aparatul științific respectiv (p. 94-96). Suita de materiale introductive se încheie cu un set de materiale fotografice în care sunt reprezentați un șir de înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe ruse și ai celei din Moldova, reprezentanți ai autorităților de stat, precum și mai multe fotocopii ale unor documente originale emise de structurile de stat și ecleziastice din Uniunea RSS și RSS Moldovenească descoperite și incluse de cercetător în primul volum. Cel mai mare spațiu al volumului I este rezervat documentelor din anii 1940-1953 în număr de 199 (p. 97-775), care reflectă atât situația complicată în care s-a pomenit Biserica Ortodoxă din Moldova, relațiile ei cu Patriarhia întregii Rusii, cât și relațiile Bisericii din partea locului, a clerului, a bisericilor și mănăstirilor, a enoriașilor cu autoritățile de stat și de partid locale și centrale din Chișinău și Moscova.

Din întregul masiv de documente, de altfel alese de cercetător cu mare rigurozitate științifică, acestea fiind, de fapt, cele mai reprezentative pentru ilustrarea fenomenului, se desprinde sinistra imagine a dezmățului ateist și a presiunii oribile la care s-au dat autoritățile de stat și de partid sovietice represive în „lupta” cu Biserica și credința creștină Ortodoxă. Din aceleași documente cititorul poate desluși pierderile umane și materiale imense provocate bisericii, culturii și spiritualității noastre naționale în ultima instanță prin numeroasele abuzuri și prin politica ateistă vulgară, declanșate de partidul comunist și autoritățile sovietice

în această perioadă, politică care s-a soldat cu confiscări masive de proprietăți ecleziastice, cu închiderea a sute de biserici și a zeci de mănăstiri, cu nimicirea patrimoniului spiritual și cultural (monumente istorice, biblioteci, cărți, icoane și alte obiecte de cult bisericesc), cu persecutarea în masă a enoriașilor și clerului. Bineînțeles, numai o lectură atentă și serioasă a întregului volum poate să-l facă pe cititor să-și formeze o imagine clară despre întreaga dramă prin care a trecut nu numai biserica, dar și marea majoritate a creștinilor ortodocși în această perioadă. Volumul prezentat oferă această posibilitate din plin.

Trebuie remarcat și faptul că fiecare din documentele incluse în volum sunt însoțite de substanțiale note explicative și comentarii care vin să întregescă înțelegerea și reprezentările noastre despre conținutul și mesajul informativ al acestor izvoare. Volumul se încheie cu o serie de anexe, care cuprind și transcrierile diferite ale numelor de mănăstiri din Moldova în documentele istorice provenite din instanțele de stat și ecleziastice, cu un indice de nume și altul – geografic, și o listă de abrevieri, care înlesnesc lectura și înțelegerea informației volumului.

Volumul II, care a văzut lumina tiparului la aceeași editură în 2010, cuprinde următoarea (1953-1960) perioadă a istoriei bisericii ortodoxe din Moldova. Volumul se deschide cu studiul introductiv „Ortodoxia în Moldova: scurt eseu istoric (1953-1960)” (p. 43-87). Cercetătorul distinge două probleme primordiale pe care încearcă să le elucideze în baza vastului material documentar inedit provenit din numeroase arhive și depozite de materiale ținute sub șapte lacăte, purtând inscripția „Strict secret”. În primul dintre cele două aspecte ale studiului introductiv este urmărită evoluția Bisericii Ortodoxe din Moldova în raporturile sale cu Biserica Ortodoxă rusă pe de o parte, și autoritățile de stat și de partid comuniste locale și centrale pe de altă parte, din care lesne se desprinde concluzia că, după moartea lui I. V. Stalin, nu s-a ameliorat situația Bisericii Ortodoxe, a clerului și în dreptul de libertate a conștiinței a majorității ortodoxe a populației. Pretinsa „renaștere” a bisericii în prima perioadă hrușciovistă nu numai că nu s-a produs, ci, din contra, după cum arată istoricul Valeriu Pasat în cea de-a doua parte a studiului introductiv „Воинствующее безбожие” Хрущёва: молдавский ответ (1958-1960)”/ „Ateismul militant” a lui Hrușciov: replica

moldovenească (1958-1960)”, condițiile în care își desfășura activitatea Biserica Ortodoxă s-au înăspriț: s-au întezit persecuțiile contra clerului, s-au închis numeroase biserici și mănăstiri, se impun tot mai multe interdicții ș.a. Rezultatele acestei politici a comunismului fără de Dumnezeu au avut urmări dezastruoase nu numai pentru Biserică, dar și pentru întreaga societate, pentru temeiurile cultural-spirituale ale ființei naționale. După studiul introductiv, urmează același compartiment privind cadrul arheografic, în care a fost realizată publicarea documentelor cu explicațiile de rigoare (p. 88-90). La fel ca și în volumul I, cel mai mare spațiu în volumul II este rezervat documentelor istorice în număr de 353 (p. 91-895), care sunt selectate cu deosebită rigurozitate și care reflectă, în toată plinătatea lor, realitățile din Biserica Ortodoxă din Moldova în anii 1953-1960. Volumul II de asemenea este înzestrat cu un interesant material ilustrativ, care include fotocopii de documente și de portrete ale unor înalți demnitari ai Bisericii Ortodoxe ruse, inclusiv a celei din Moldova și ai unor demnitari de stat, prin care s-au exercitat relațiile dintre Stat și Biserică.

Volumul mai include trei anexe (p. 896-917), în care este prezentată lista cronologică a mănăstirilor închise în Moldova între anii 1946-1962, un registru de averi ale casei Arhieresti din Chișinău din 1 ianuarie 1953, precum și extrase din dosarul personal al împuțernicului de stat în probleme de activitate a Bisericii Ortodoxe din Moldova – A. I. Oleinic, întocmit în iunie 1953. Volumul II de asemenea este înzestrat cu un indice de nume și altul – geografic, precum și cu o listă de abrevieri.

În totalitatea lor, cele două volume pregătite și publicate de Valeriu Pasat constituie o valoroasă contribuție la cunoașterea realităților din RSS Moldovenească în anii 40-60 ai sec. al XX, și mai ales la cercetarea evoluției Bisericii Ortodoxe din Moldova în componența Bisericii Ortodoxe ruse, în raporturile ei cu autoritățile de stat și de partid sovietice. Alături de studiile publicate anterior, lucrarea «Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие» deschide noi orizonturi de recunoaștere și reconstituire a întregului tablou al atrocităților și fărâdelegilor la care a fost supusă populația din Moldova în anii 40-60 ai sec. XX.